

A KERTTÖRTÉNET ÉS A KERTMŰVÉSZET OKTATÁSÁNAK ÉS KUTATÁSÁNAK SZÁZ ÉVE - A KERTÉSZETI TANINTÉZETTŐL A TÁJÉPÍTÉSZETI KARIG

HUNDRED YEARS OF EDUCATION AND RESEARCH IN GARDEN HISTORY AND GARDEN ART - FROM THE INSTITUTE FOR HORTICULTURAL EDUCATION TO THE FACULTY OF LANDSCAPE ARCHITECTURE

SZERZŐ/BY:

M. SZILÁGYI KINGA

A magyar tájépítészeti képzés alapjai bő száz évvel ezelőtt jöttek létre egy olyan intézmény falai között, ahol a 19. század közepe óta képeztek kertészeket. A hagyományos termesztési ismereteken túl már a századforduló előtt oktattak műszaki, mérnöki stúdiókat, vagyis mértant és földmérést, valamint a téralakítást, térformálást, a tervezői gondolatok ábrázolását segítő szabadkézi rajzot és festést¹ is. Gillemot Vilmos, az Országos Magyar Kertészeti Egyesület (OMKE) egyik alapító tagja egy 1898-ban írt cikkében már határozottan választotta el a kertészeti képzést („A kertésztől tehát ne követeljenek egyebet, mint hogy az a növénytenyésztés és a virágkertészethez értsen...”²) és a tájkertészetet³, melyet szerinte a „technika”⁴ egyik ágaként minden

mérnöknek, építésznek tanulnia kellene. A XIX. század végén tehát egy új képzés vette kezdetét; a műszaki és művészeti tantárgyaknak köszönhetően az itt tanuló diákok a kertészeti termesztési ismeretek alkalmazásán, fejlesztésén túl valami újra, valami másra is képessé váltak. Egy évtizeddel később ezt az újító szellemiséget vitte tovább a kerttervezés és a kertművészet oktatásával egy fiatal, világlátott építész, Rerrich Béla.

A TÁJKERTÉSZETTŐL A KERTMŰVÉSZETIG

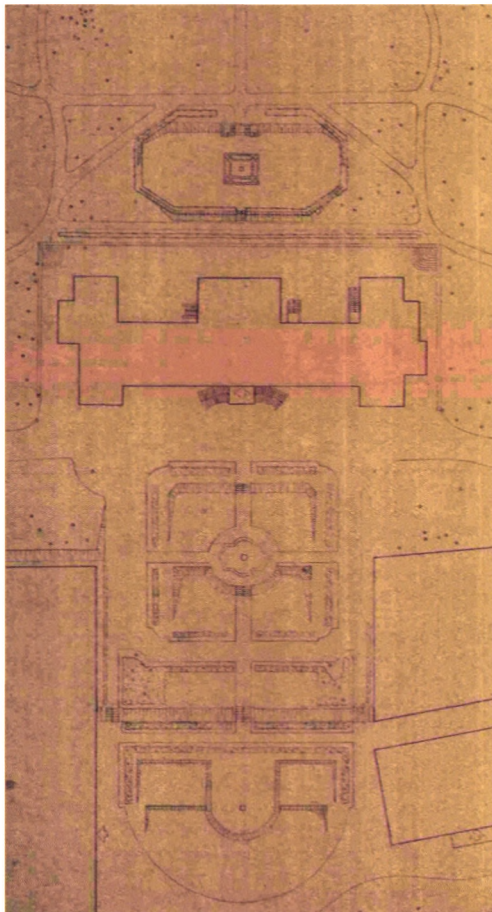
A műegyetemi tanulmányok, az építész diploma megszerzése után Rerrich előbb Petz Samu mellett dolgozott a Magyar Királyi József Műegyetemen

¹ Ráde Károly: *A Budapesti Magyar Királyi Kertészeti Tanintézet. A kert, 1899. p.17-20.*

² Gillemot Vilmos: *Adalék a kertészeti szakoktatáshoz. A kert, 1898. 487-488*

³ A tájkertészetet tekinthetjük a kerttervezés, szabadtervezés elődjének. A szóösszetétel eredetileg az angol, ill. német *landscape garden, landscape gardening*, ill. *Landschaftsgarten, Landschaftsverschönerung* szavak magyar fordításából származik.

⁴ A technika szó itt Gillemot értelmezésében az építés, építészeti fogalmát takarja

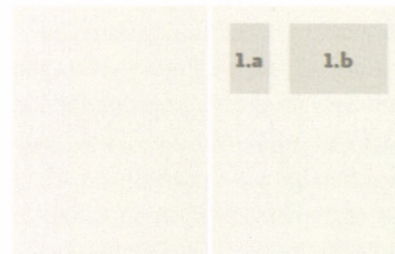
The fundamentals of the Hungarian landscape architecture education were set more than a hundred years ago among the walls of an institution where gardeners have been trained from the middle of the 19th century. Beyond traditional cultivation knowledge also technical and engineering studies, thus geometry and geodesy were among the subjects taught before the turning of the century, as well as space shaping, space forming, and freehand drawing and painting¹ aiding the illustration of designers' thoughts. Vilmos Gillemot, one of the founding members of the Hungarian National Gardening Association (OMKE) already clearly distinguished in an 1898 article horticultural studies ("thus no one should expect more from a gardener than to understand the cultivation of plants and floriculture..."²) from landscape gardening³, which, in his opinion, as one of the branches of "technology"⁴, should be studied by every engineer and architect. Thus, at the end of the 19th century, a new education training system has been launched; due to the technical and art subjects the students of this institution acquired skills not only in the application and development of horticultural cultivation knowledge, but in something new,

something different as well. A decade later this renewing spirit has been carried on by a young, much travelling architect, Béla Rerrich, with the education of garden design and garden art.

FROM LANDSCAPE GARDENING TO GARDEN ART

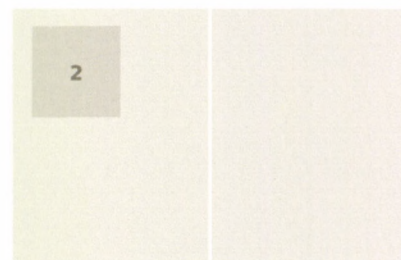
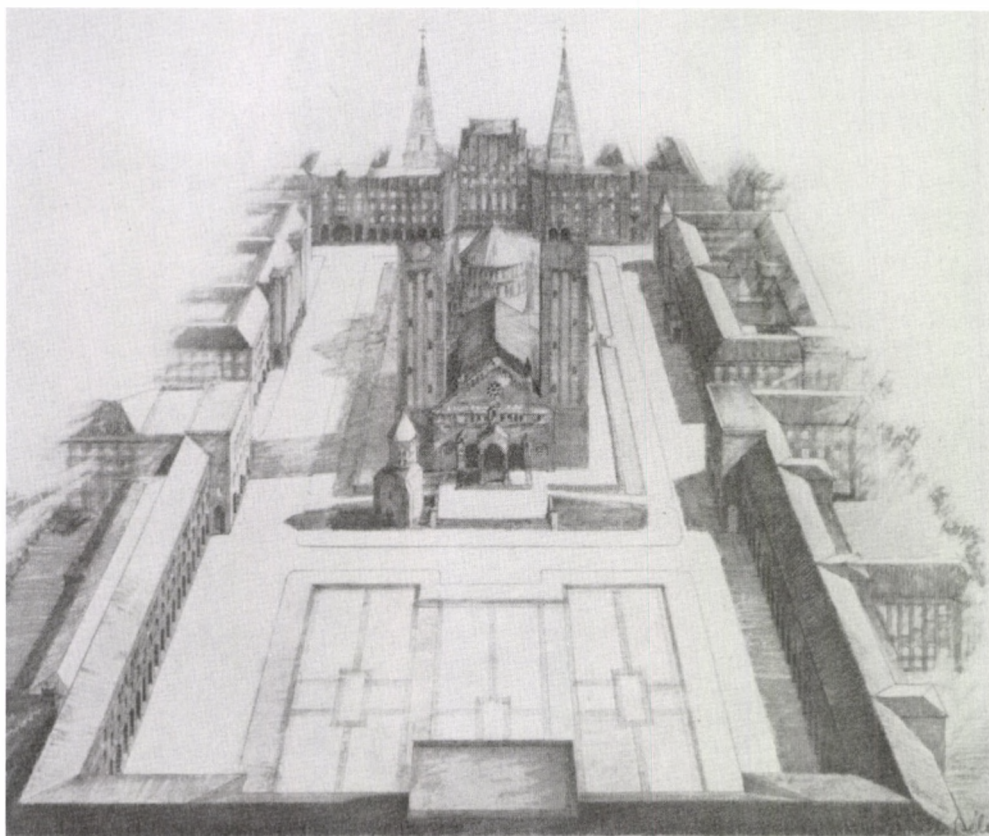
After his studies at the University of Technology and obtaining his degree in architecture, Rerrich first worked next to Samu Petz as an assistant teacher at the Royal Hungarian Joseph University of Technology, then he left for study trips to Germany, France, Belgium and England. The largest impact on his professional development and on his interest for partner professions was made by the Parisian André⁵, then the Mawson⁶ bureau in England, while in Dahlem by Berlin he studied horticulture.⁷

Béla Rerrich has been invited to be a lecturer of the Royal Hungarian Institute for Horticultural Education in 1908. In the beginning, he taught garden design and garden art within the framework of the subject of ornamental plant cultivation, later, crossing the boundaries of the gardening subject, he created the discipline of

1.a-b kép/pict.:
Rerrich Béla
kertterve a Budai
Arborétum felső
kertjének díszterére.
1930 körül. A Dísz
tér rekonstrukciója.
Tervező: Balogh
Péter István,
Csepely Knorr Luca,
Szabó Teodóra,
Sárospataki Máté,
Jámbor Imre. 2010.
/ *Ceremonial-garden
in the Buda-
Arboretum, design:
Béla Rerrich, 1930,
Landscape design for
the Reconstruction:
Péter István Balogh,*

Luca Csepely-Knorr,
Teodóra Szabó, Máté
Sárospataki, Imre
Jámbor. 2010.

2. kép/pict.:

Rerrich Béla terve a Szegedi Dóm tér építészeti, szabadterépitészeti megformálására / Szeged, Dóm-square. Architecture and open space design Rerrich Béla

tanársegédként, majd tanulmányútra indult Németországba, Franciaországba, Belgiumba és Angliába. Szakmai fejlődésére, a társszakmák iránti érdeklődésére a legnagyobb hatást a párizsi André⁵, majd az angliai Mawson⁶ iroda gyakorolta, a Berlin melletti Dahlemben pedig kertészeti tanulmányokat folytatott.⁷

Rerrich Béla 1908-ban kapott előadói felkérést a Magyar Királyi Kertészeti Tanintézetbe. Kerttervezést és kertművészetet eleinte a dísznövénytermesztés tárgy keretében oktatott, majd a kertészeti tárgy kereteit átlépve önálló tantárgyként megalkotta a kertművészeti diszciplinát. A kerttörténetet művészet-történeti és építészettörténeti ismeretekbe ágyazva oktatta, a kerttervezést pedig építészeti, téralkotói tevékenységgé formálta. 1913-ban már így írt az új oktatás eredményeiről: „A legújabb kertész generáció ... már az iskolában megkapja azt a kiképzést, melyre a kertművésznak szüksége van, megszeresheti a kellő építészeti és művészeti ismereteket, amelyek a megfelelő kertészeti szaktudással és a megfelelő gyakorlati érzéssel jó és ügyes kertművésszé, vagy kerttervezővé teszik meg.”⁸

Építészettörténeti tanulmányai alapján Rerrich a kerttörténet csúcának a reneszánsz kort tartotta. A reneszánsz-

ban az építőművészet „a palota-építészeten”⁹ érte el legfőbb kifejezését; ... a palota a magános főúri családnak lakóhelye és így inkább a szabadban talált elhelyezést. Így keletkezett a reneszánszban a palota-építészettel egyidejűleg egy művészet, mely az építészettel karöltve igyekezett egymást minél magasabb niveaura emelni.”¹⁰ Az egybefonódó, egymást erősítő építész- és kertművészet harmóniája a mellérendelő térszervezésben tisztán érvényesült. A nagyszerű itáliai reneszánsz villák ismerete alapján Rerrich meggyőződéssel vallotta, hogy az épület és a kert egységes koncepciót, térformálást igényel, vagyis a kert éppúgy építészeti téralkotás, mint az 'épület-építészeti'.

A reneszánsz térformálás sajátosságai tisztán lekövethetők Rerrich kertművészetén. Az eklektika, a szecesszió olykor dagályos, túldíszített kertjei után valóságos megtisztulást jelentett a reneszánszból vett tiszta architektúra, a mértani kert, a parterek, süllyesztett terek, karakteres építészeti elemek rendje, melyet a kert fő építőelemének tekintett növényzet keretezett, és szőtt egységes egészé. A szolnoki Verseggy park, vagy a Budai Arborétum felső kertjének dísztere ízig-vérig mértani kert, gazdag növényanyaggal, szabályos geomet-

⁵ Édouard Francois André (1840- 1911), Alphand stílusának folytatója, a párizsi parkok egyik kiváló tervezője a 19. sz. végén

⁶ Thomas Hayton Mawson (1861-1933) brit kerttervező, tájépítész és várostervező, a századforduló és a XX. század első harmadának meghatározó tervezője a szigetországban

⁷ Jámbor Imre: A mértani kert Magyarországon és Rerrich Béla működése. Tájépítészeti - szakmai tudományos folyóirat. III. (2002) 5. 3-8.

⁸ Rerrich Béla: A kertművészet és az építészeti. Kertészet, 1913. p.197.

⁹ Mai felfogásunk szerint Rerrich itt sokkal inkább az itáliai villa (villa suburbana) és a francia château építészetre utalt, mert az itáliai városi palotához többnyire nem tartozott kert.

¹⁰ Rerrich Béla: A reneszánsz és a modern kert művészete. 1909. p.10. Budapest, 1909. Franklin

garden art as an independent discipline. He taught the history of garden art embedded into art history and architectural history knowledge and made garden design an architectural, space creating activity. In 1913 he wrote the following on the results of the new training: "The latest generation of gardeners ... gets the qualification that a garden artist needs in school already, they can acquire the necessary architectural and art knowledge, which, with the according horticultural competency and the right practical sense make them good and skilled garden artists or garden designers."⁸

Based on his studies in the history of architecture, Rerrich considered the Renaissance period as the peak in the history of garden art. In the Renaissance, the art of architecture "reached its highest point of expression in palace architecture⁹; the palace is the residence of private aristocratic families and therefore rather found its place in the free. This way, during the Renaissance a new art was born simultaneously with palace architecture, which tried, hand in hand with architecture, to bring the other to the highest possible level."¹⁰ The harmony of the interwoven, mutually reinforcing architecture and garden art came well to expression in coordinated space organization. Acquainted with the great Italian Renaissance palaces, Rerrich was convinced that building and garden need a unified concept and space forming, thus, a garden is just as much an architectural space creation, as is the 'architecture of buildings'.

The special characteristics of Renaissance space creation are clearly to be observed on Rerrich's garden art. After the sometimes effusive, over-ornamented gardens of Eclectics and Art Nouveau the clear architecture taken from Renaissance was a genuine purification, the order of geometrical gardens, parterres, sunken spaces and characteristic architectural elements, which have

been framed and woven into a whole by the vegetation, considered the garden's main constitutional element. The Verseggy park in Szolnok, or the ceremonial square of the upper garden in the Buda Arboretum are out and out geometrical gardens, with a rich plant material, a space system divided according to regular geometry, where the Rerrichian play, the moving of basic levels, their lowering and raising are effective instruments of the creation of the sense of space. (1. picture) Quite on the contrary, the Dome square of Szeged is an urban space of elegant, clear geometry, an open space, with facades defined by crafted brick architecture. There are no trees, no flower ornaments in it, it is still an undeniable source of the square's geometrics and ornaments: the geometrical, sunken garden.¹¹ (2. picture)

FROM GARDEN ART TO LANDSCAPE DESIGN

After Rerrich's early death, his student, Imre Ormos took over the education of garden history and garden art. As a garden designer he broke up with clearly geometrical forms and created gardens with looser space forming instead, where the plants did not only play a space-limiting and compositional role, but at the same time melt into the landscape by the consequent application of phytogeographical principles and loosened, dissolved the geometrical regularity of the garden architecture elements. Ormos too, bypassed the knowledge acquired by the basic studies, he followed studies at the Péter Pázmány University in art history and aesthetics, this is among others the reason for him publishing the first detailed schoolbook and manual of garden history in Hungarian language, based on the contemporary determining professional literature, where Ormos analyzed and described style periods

1 Ráde Károly: *A budapesti magyar királyi kertészeti tanintézet. A kert, 1899.* p.17-20.

2 Gillemot Vilmos: *Adalék a kertészeti szakoktatáshoz. A kert, 1898.* 487-488

3 *We can consider tájkertészet (Hu:landscape gardening) a predecessor of garden design and open space design. The combination of words originates from the Hungarian translation of the English and German expressions landscape garden, landscape gardening, and Landschaftsgarten, Landschaftsverschönerung.*

4 *The word technology covers here in Gillemot's interpretation the notion of construction and architecture.*

5 *Édouard Francois André (1840- 1911), he continued Alphand's style, one of the excellent designers of the parks in Paris at the end of the 19th century.*

6 *Thomas Hayton Mawson (1861-1933) British garden designer, landscape architect and urban designer, a determining designer of the turn of the century and the first third of the 20th century in the island country.*

7 *Jámbor Imre: A mértani kert Magyarországon és Rerrich Béla működése. Tájépítészeti - szakmai tudományos folyóirat. III. (2002) 5. 3-8.*

8 *Rerrich Béla: A kertművészet és az építészet. Kertészet, 1913. p.197.*

9 *According to our current thinking Rerrich made reference much rather to the Italian villa (villa suburbana) and the French château architecture, since the Italian villas usually did not have a garden.*

10 *Rerrich Béla: A reneszansz és a modern kert művészete. 1909. p.10. Budapest, 1909. Franklin*

11 *Jámbor 2002*

ria mentén tagolt térrendszerrel, ahol a rerrichi játék, az alapsíkok megmozgatója, süllyesztése, kiemelése a térérzet alakításának hatásos eszköze (1. ábra). A szegedi Dóm tér épp ellenkezőleg, elegáns, tiszta geometriájú városi tér, szabadter, míves téglapítéssel fogalmazott térfalakkal. Nincs benne egyetlen fa, egyetlen virágdísz sem, s mégis a tér geometriájának és díszítőművészetének letagadhatatlan a forrása: a mértani, süllyesztett kert¹¹ (2. ábra).

A KERTMŰVÉSZETTŐL A TÁJTERVEZÉSIG

Rerrich korai halála után Ormos Imre, a tanítvány vette át a kerttörténet és kertművészet oktatását. Kerttervezőként szakított a tiszta geometrikus formavilággal, és inkább laza térformálású kerteket hozott létre, melyekben a növények nem csak térhatároló és térkompozíciós szerepet töltek be, hanem egyúttal a növényföldrajzi elvek következetes alkalmazásával illeszkedtek a tájba és mintegy fellazították, feloldották a kertarchitektúra-elemek geometriai szabályosságát. Ormos is túllépett az alapvégzettség adta ismereteken, a Pázmány Péter Tudományegyetemen művészettörténeti és esztétikai tanulmányokat folytatott, s többek között ennek köszönhető a kor mértékadó szakirodalmára alapozott első részletes, magyar nyelvű kerttörténeti tankönyv- és kézikönyv is, melyben Ormos a stíluskorszakokat és stílusjegyeket kerttervezői, építészeti és művészettörténeti szemlélettel elemezte s írta le.

1939-ben Ormos vezetésével jött létre a Tanintézetben az első Kertművészeti és Kerttervezési Tanszék, mely 1943-tól a már főiskolai rangú Kertészeti Akadémián működött tovább. S ekkor hirdette meg Ormos a kerttervezési szakszemináriumot, ami egyben a főiskolai szintű tájépítész képzés indítását jelentette. A kertészeti tárgyak oktatásá-

tól elkülönülő, egyetemi szintű, önálló táj- és kertépítészeti szakon az oktatás húsz évvel később, 1963-ban indult meg, Ormos állhatatos diszciplína-fejlesztő munkájának köszönhetően.

A tájépítészeti iskola következő vezetője a világviszonylatban elismert, iskola-, szak- és szakmafejlesztő Mőcsényi Mihály volt, aki tanárai, mesterei útmutatását vagy példáját követve tanult tovább: Ormoshoz hasonlóan művészettörténetet, Rerrichhez hasonlóan építészetet és városépítést, s talán Nebbiantól¹², a Városliget tervezőjétől véve a példát, ökonómiát is tanult a kertépítészeti szakszemináriumon megszerzett diploma mellé. S bár Ormos felkérésére eredetileg kerttervezést kellett volna oktatnia, mégis a tájrendezés tárgya bevezetésével és oktatásával írta be első ízben a nevét a szak nagykönyvébe. Míg Ormos kerttörténeti, kertművészeti összegző munkája hosszú évtizedekre alapozta meg a kertművészet oktatását, addig Mőcsényi a tájrendezés és tájtervezés léptékében gondolkodott, s így érthető, ha az ő történeti érdeklődése a barokk kert- és építőművészet felé fordult: kerttörténeti kutatásai a kertművészet táji léptékét boncolgatták. „A barokk-rokokó műegyüttes, a világon egyedülálló táji szerkezetével nem néhány év, hanem több mint kétszáz év alatt nyerte el végleges alakját. Ennek a maga nemében páratlan alkotásnak a magja a központi épület..., az elzászi származású Jacoby alkotása.” Fertőd-Eszterháza késő barokk kert- és tájegyüttesének kimagasló kultúrtörténeti jelentőségére Mőcsényi hívta fel a figyelmet. „A süttöri vadászkastély kiépítésével kezdődött meg a később kiteljesedő, nagyszerű barokk tájalakítás.”¹³ A többször átépített és megtoldott kastély azonban mégsem uralja a tájat – ahogy nem uralta a korábbi vadászlak sem –, hanem „csak” szervezi azt: a kastély a barokk vue-rendszer fókusza, a hármastéglaláb sétány gyűjtőpontja pedig a kastély díszterme. Az Eszterházy birodalom

¹¹ Jámbor 2002.

¹² Henrik Nebbian, németalföldi táj- és kerttervező, birtokrendező, aki a klasszikus tájképi kert iskola követőjének vallotta magát, s aki egyik mesterének Sir L. Brownt tekintette. Tőle a gazdasági/ökonómiai szemlélet fontosságát, az önfenntartó, vagy mai szóval fenntartható birtok fejlesztésének, alakításának módszerét leste el.

¹³ Mőcsényi Mihály: Eszterháza fehérenfeketén. 1998. .

and characteristics from the perspective of garden design and architecture.

In 1939, under the direction of Ormos, the first Department of Garden Art and Garden Design was created at the Institute, which continued to function from 1943 on at the Academy of Horticulture of college level. This was when Ormos announced the professional seminar for garden design, thus, landscape architecture, as a college education taking into account its own complexity. The education at university level started at the autonomous department of landscape and garden architecture, separated from the education of gardening subjects, twenty years later, in 1963, due to the Ormos' constant discipline-developing work.

The next head of the school of landscape architecture was the worldwide recognized, school, subject and profession-developing Mihály Mócsényi, who continued his studies following the advices and the example of his teachers and masters: As Ormos, he studied art history, as Rerrich, he studied architecture and urban planning, and maybe after Nebbien¹², the designer of the City Park, he studied economics as well, beside the diploma he obtained at the landscape architecture vocational seminar. And although according to Ormos' request, he was supposed to teach garden design, still, it was by the introduction of the subject of landscape planning and its education that he wrote his name for the first time into the big book of the profession. While Ormos' summarizing work on garden history and garden art set the basis of garden art education for long decades to come, Mócsényi was thinking in the context of landscape planning and design, it is therefore understandable why his history-oriented interests made him turn towards baroque garden and building art: his research in garden art examined the landscape scale of garden art. "The baroque-rococo art ensemble,

with its worldwide unique landscape structure took not only a couple of years but over two hundred to obtain its final form. The core of this creation, unique in its kind, is the central building....., the Alsacian Jakoby's" work. It was Mócsényi who raised awareness to the extraordinary culture historical value of the baroque garden and landscape ensemble of Fertőd-Eszterháza. "The impressive, later culminating baroque landscaping started with the construction of the Süttör hunting castle."¹³ However, the castle, reconstructed and completed several times, does not rule the landscape - just as the earlier hunter house did not either - it just organizes it: the castle is the focal point of the baroque vue-system, while the triple transversal promenade in the shape of a goose foot concentrates in the castle's ceremony hall. It was also Mócsényi who woke the attention for the high importance of the double-focal space structure, organizing plain and hill hunting into a unified hunting landscape and the dual vue-system revealing the Eszterházy property's hunting park.¹⁴ It is not his fault that the guards and developers of our cultural heritage still don't understand baroque universal artwork, the core value of which is exactly garden art of landscape scale - landscape art, that is!

A new impulse was given to research in the history of gardening by the monument protection reinforced in the fifties-sixties. The Department for Landscape and Garden Architecture led by Ormos-Mócsényi carried out the reconstruction planning for many significant garden architecture ensembles. The restoration of the Eszterházy castle in Fertőd started already in the beginning of the fifties. To the request of Jenő Rados, professor of architecture history, Ormos prepared the reconstruction plan of the parterre (with the contribution of the painter András Balogh), which resulted in a unified, harmonic garden segment from the evocations of the most

12 Henrik Nebbien, a Dutch landscape and garden designer, property designer who considered himself a follower of the classical landscape garden school and saw Sir L. Brown as one of his masters. From him he learnt the importance of the economic approach and copied the method of self-sustaining, or with the current expression, sustainable property development.

13 Mócsényi Mihály: Eszterháza fehérenfeketén. 1998. .

14 Mócsényi Mihály: Eszterházáról - Mócsényi esszék 11. Építészfórum, 2012.

vadasparkját feltáró kettős vue-rendszer, a síkvidéki és dombvidéki vadászatot egységes vadász-tájba szervező, kétfókuszos térszerkezet korszakos jelentőségére is Mőcsényi hívta fel a figyelmet.¹⁴ Nem az ő hibája, hogy kulturális örökségünk gondozói, fejlesztői még ma sem értik a barokk össz-művészetet, melynek legfőbb értéke épp a táj léptékű kertművészet – azaz a tájművészet!

A kerttörténeti kutatásoknak az ötvenes-hatvanas években megerősödő műemlékvédelem adott lendületet. Az Ormos - Mőcsényi vezette Táj- és Kertépítészeti Tanszék számos jelentős történeti építészeti és kertépítészeti együttes rekonstrukciós tervezését is elvégezte. A fertői Esterházy kastély helyreállítása még az ötvenes évek elején kezdődött. Rados Jenő építészettörténész professzor felkérésére készítette el Ormos (Balogh András festőművész közreműködésével) a parter rekonstrukciós tervét, mely a barokk kertművészet legszébb motívumainak idézeteiből létrehozott egységes, harmonikus kertrészletet eredményezett. A hatvanas években a budai királyi palota középkori részeinek feltárása adott lehetőséget egy újabb, idézetszerű, történeti hangulatú kertművészeti együttes létrehozására.¹⁵ A feltárást irányító Gerő László felkérésére készült kertépítészeti tervben a középkort Ormos olyan kerttörténeti idézetekkel jelenítette meg, melyekkel az egymástól térben is elválasztott udvarok sajátos hangulatot, karaktert kaptak. A középkori főúri kert és a kolostorkert kertművészeti motívumai, vagy a Borsos szobrokkal életre keltett szabadterek harmonikusan illeszkednek a várfalak által határolt udvarterekbe. (4. ábra)

A kertművészeti kutatásokra és elemzésekre alapozott történetikert-megújítások és azok módszertana azóta is fontos részét képezik az oktatói-kutatói munkának. Több évtizedes hagyománya volt az egykor létező műemlékvédelem mindenkor hivatali intézményével folytatott együttműködésnek (Országos Műem-

léki Felügyelőség, Országos Műemlékvédelmi Hivatal, Kulturális Örökségvédelmi Hivatal, Műemlékek Állami Gondnoksága). Az elkötelezett szakmai partnerségi kapcsolat rendszeres és folytonosnak mondható elméleti és gyakorlati képzésre, hallgatói műhelygyakorlatokra, konzultációkra, kutatási, szakértői és tervezési munkakapcsolatra terjedt ki. A KÖH és a MÁG megszűnésével, a feladatok és felelőségek széttagolásával a műemlékek, s velük az élő örökség egységes kezelése, gondozása és fejlesztési lehetőségei megszűntek.

AZ ÖNÁLLÓ TÁJÉPÍTÉSZETI KAR ELSŐ HÚSZ ÉVE

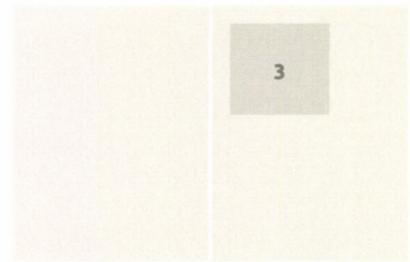
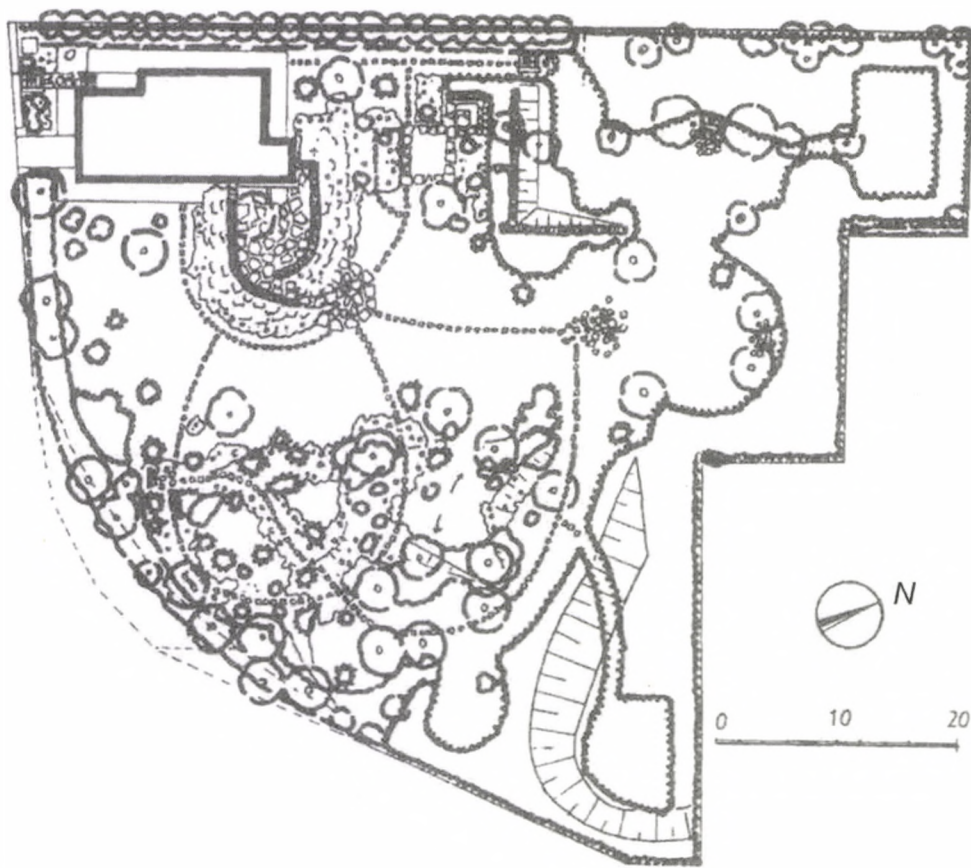
1992-ben az önálló Tájépítészeti Kar létrejöttékor alakult meg a régi-új Kertművészeti Tanszék, amely a kerttörténet képzést és kutatást, valamint a szabadkézi rajz és művészi ábrázolás oktatását irányította és irányítja ma is. A tanszék vezetője ki más is lehetett volna, mint Baloghné Ormos Ilona, aki édesapja és tanára nyomdokaiba lépve egyben a Kar dékáni tisztét is ellátta két cikluson keresztül.¹⁶ Tette ezt akkor, amikor a Kertészeti és Élelmiszeripari Egyetemen belüli önállósodás, azaz a Kertészeti Karból való kiválás igencsak viharos hullámokat kavart. Ormos Ilona higgadtan, határozottan, bölcsen lavírozott és navigált a háborgó vizeken, és sikerült az önállósodás körüli vitákat elsimítania, a kart pedig új szervezeti rendjében megerősítenie. Tanszékvezetőként kezdeményezte a történeti Magyarország kertörökségének rendszerezését, s OTKA kutatások sorával alapozta meg a digitális kerttörténeti archívumot.¹⁷ A Nemzeti Kegyeleti Bizottság tagjaként a kertkultúra, a kertművészet jelentőségére, a tájépítészeti tervezés fontosságára hívta fel a figyelmet minden alkalommal, amikor történeti emlékhelyeink, kegyeleti parkjaink fejlesztéséről, rendezéséről gondolkodni kellett. (5. ábra)

14 Mőcsényi Mihály: *Eszterházáról – Mőcsényi esszék 11. Építészfórum, 2012.*

15 Dalányi László: *Ormos Imre tervező munkássága. P. 26. In: 100 éve született Ormos Imre, 2003.*

16 Az alapító okirat értelmében az 1992. szeptember 1-én létrejött Tájépítészeti, -védelmi és -fejlesztési Kar első dékánja értelemszerűen néhány hónapig Mőcsényi Mihály volt, majd a stafétabotot 1992 végén Ormos Ilona vette át.

17 A kerttörténeti archívum felépítésében, bővítésében Fatsar Kristóf, Kollányi László és Fekete Albert szakmai irányítókként vettek részt. Az adatbázis fejlesztésében tájépítészmérnök hallgatók sokasága dolgozott, dolgozik. A forrásanyagot nagyrészt diplomadolgozatok, szakdolgozatok, TDK és PhD kutatások jelentik.

3. kép/pict.:
Ormos Imre által
tervezett lakókert a
Rózsadombon /
Villengarden of the
Rosenhill, Budapest
Design: Imre Ormos

beautiful motives of baroque garden art. In the sixties the research of the medieval parts of the Buda royal palace offered an occasion for the creation of a new, nostalgic, historicizing garden art ensemble.¹⁵ Ormos represented the Middle Ages in the garden architecture plan on László Gerő's demand, the director of the research, with garden historical evocations by which the courtyards, although separated in space received a special atmosphere and character. The garden art motives of the medieval aristocratic garden and cloister garden, or the open spaces brought into life by the Borsos sculptures fit harmonically in the courtyards surrounded by the castle walls. (3. picture)

The garden renewals and their methodology based on garden art research and analysis have been an important part of education and research work ever since. The cooperation with the respective office institution of the once existing monument protection had a decade-long tradition (National Monument Inspectorate, National Office for Monument Protection, Office of Cultural Heritage, National Trust of Monuments). The committed professional partnership embraced regular and continuing theoretical

and practical training, students' workshops, consultations, working relationships in the field of research, expertise and design. With the abolition of KÖH (Office for Cultural Heritage Conservation) and MÁG (State Administrative Office for Monuments), with the fragmentation of duties and responsibilities, the monuments, and along with them the unified management of living heritage and their care or development possibilities vanished.

THE FIRST TWENTY YEARS OF THE AUTONOMOUS FACULTY OF LANDSCAPE ARCHITECTURE

In 1992, at the foundation of the Faculty of Landscape Architecture, the old-new Department of Garden Art was created, which has been leading the training and research in garden history, as well as the education of freehand drawing and artistic representation until today. Who else could have been the head of the department than Mrs. Ilona Ormos Balogh, who, stepping in the footsteps of her father and teacher also occupied the position of the faculty's dean for two terms¹⁶. And all this at a point in time when the independence process within the University of Horticulture

¹⁵ Dalányi László: Ormos Imre tervező munkássága. P. 26. In: 100 éve született Ormos Imre, 2003.

¹⁶ In the sense of the deed of foundation, the first dean of the Faculty of Landscape Architecture, Conservation and Development created on September 1st 1992 was obviously Mihály Mócsényi for a few months, then at the end of 1992 Ilona Ormos took over the role.

A hazai kerttörténet és kertművészet nemzetközi hírét erősítette az ICOMOS Történeti kertek és történeti tájak nemzetközi munkabizottságának tagjaként, és Magyarországot képviselte az Entente Florale nemzetközi zsűrijében.

A Kertművészeti Tanszék a kerttörténeti alap kutatások körében komoly eredményeket mutathat fel, elsősorban a reneszánsz (Stirling János és Herczeg Ágnes munkássága) és a barokk (Fatsar Kristóf) kertművészet magyarországi történetének feldolgozásával, monografikus és széleskörű levéltári, művészettörténeti kutatásokra épített szaktörténeti dokumentálásával, valamint a tájképi kert hazai stíluskorszakában létrejött jeles alkotások inventarizációjával.¹⁸ A kerttörténeti kutatásban meghatározó a kertépítészeti műemlékvédelem. Ennek részeként a kutatómódszertan az elmúlt évtizedben geofizikai feltárásokkal, történeti-kerti régészeti kutatásokkal gazdagodott.¹⁹ A Kertművészeti Tanszék gondozta az ötéves egyetemi tájépítésmérnök-képzés keretében a kertépítészeti műemlékvédelem szakirányt, ahol 2005-2010 között 35 hallgató szerzett diplomát. A képzés széles körű történeti és művészettörténeti ismereteket adott. A szakirány a történeti kertek kutatására, a műemlékek helyreállításá-

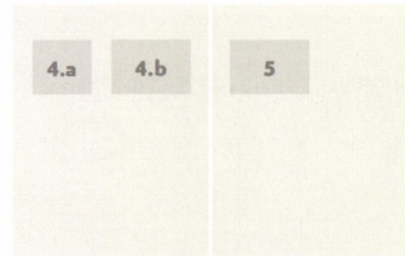
nak történeti hitelességét elősegítő forráskutatásokra, történelmi és levéltári ismeretekre, a helyszíni, terepi kutatások korszerű eljárásaira, a történeti kertek növényállományának ismeretére, a műemlékek, műemléki együttesek kezelésére, hasznosítására, az örökségvédelem összetett problémáinak megoldására fókuszált. A magyarországi kerttörténeti ismeret, s a kerttörténeti archívum is sok értékes monografikus diplomadolgozattal gazdagodott ezekben az években.

A KERTTÖRTÉNETTŐL A TÁJTÖRTÉNETIG

A kerttörténeti oktatásra és tájtörténeti, tájfejlődési kutatásokra építve a 90-es évek közepétől a tájtörténet tantárgy keretében Illyés Zsuzsanna foglalkozik a tájkarakterben megjelenő társadalmi folyamatokkal. A tájtörténeti korszakok különböznek a kerttörténet egyetemes korszakaitól abban a tekintetben, hogy a táj esetében a gazdasági, gazdálkodási körülményeknek és a társadalmi, életmódbeli viszonyoknak megfelelően egy folyamatos metamorfózis egyik szakaszát, a kert esetében, mint alkotásban megjelenő stílusjegyeket jelöli a korszak kifejezés. Így beszélhetünk

18 Stirling János: *Magyar reneszánsz kertek a XVI. XVII. században*, Szent István Társulat, 2008.; Herczeg Ágnes: *Szép és kies kertek*, ProPrint, 2008.; Fatsar Kristóf: *Magyarországi barokk kertművészet*, Helikon, 2008.

19 Fatsar Kristóf: *A történeti kertjeinken végzett terepkutatások összetett eljárásai*, 4D no. 13

4.a-b kép/pict.:

A Budai Vár középkori kert- idézetei Ormos Imre tervei alapján születtek / Garden-excerpt of the Castle-Buda into the middle edge, Design:

5. kép/pict.:

A 2007-ben történeti kertté nyilvánított Jókai-kert

rekonstrukciós és revitalizációs kertépítészeti terve (Tervezők: Szilágyi Kinga, Lád Gergely) / Landscape design for the Reconstruction and Revitalisation of the Jókai garden, protected historic garden since 2007 (Design: Kinga Szilágyi, Gergely Lád)

JÓKAI KERT REKONSTRUKCIÓS ÉS REVITALIZÁCIÓS KONCEPCIÓJA
1121 BUDAPEST, KÖDÖ UTCA 22.
KÖRNYEZETVÉDELMI ÉS VÉGŐZTETÉSI MINISZTERIUM
M. SZILÁGYI KINGA - ÖKL. LÁD GERGELY
LÁD GERGELY - ÖKL. TÁJÉPÍTÉSZNÖK
KONCEPCIÓTERV
M: 1:1000
2011. ÁRNYÉK

K-2

and Food Industry, thus the secession from the Faculty of Horticulture stirred up quite strong storms. Ilona Ormos navigated and maneuvered calmly, firmly and wisely on these stormy waters and could settle the debates around the autonomy-process and strengthen the faculty in its new organizational structure. As the Head of Department she initiated the systematization of the landscape architecture heritage of historical Hungary and set the fundamentals of the digital archive of horticultural history by an extensive research work¹⁷. As a member of the Hungarian Memorial Committee she raised awareness to the significance of garden culture and garden art, the importance of landscape architectural design, every time when it was time to think about the development and settlement of historical monuments and memorial parks. (5. picture) As a member of the ICOMOS International Working Committee on Historic Gardens and Historical Landscapes she strengthened the international reputation of Hungarian garden history and garden art and represented Hungary in the international jury of the Entente Florale.

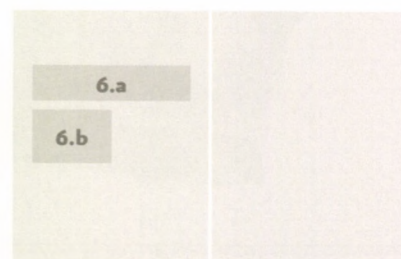
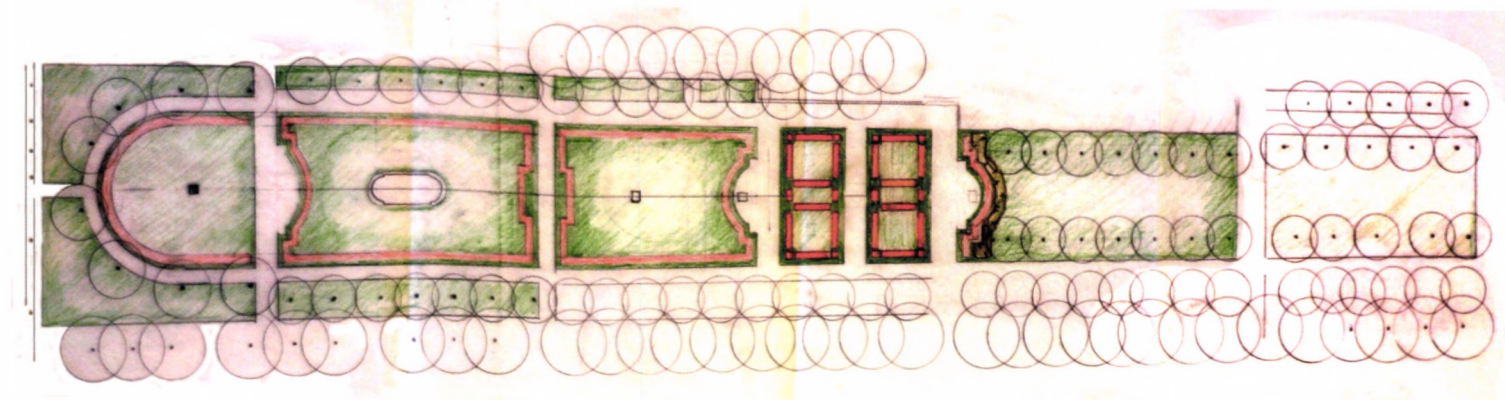
The Department of Garden Art can present important results in the field of

garden history fundamental research, especially through the elaboration of the Hungarian history of renaissance (the work of János Stirling and Ágnes Herczeg) and baroque (Kristóf Fatsar) garden art, their professional historical documentation based on monographic and extensive archival and art historical research, as well as the inventorying of the prominent works created in the Hungarian stylistic period of landscape gardens.¹⁸ In garden history research, garden architecture monument protection plays a decisive role. As part of this, research methodology was enriched with geophysical explorations and archeological research of historic gardens.¹⁹ The Department for Garden Art was in charge of the garden architectural monument protection specialization within the framework of education for engineers in landscape architecture, where between 2005-2010 35 students obtained a diploma. The training provided extensive knowledge in history and art history. The specialization focused on the research of historic gardens, documentary research contributing to the historic authenticity of monument restoration, historic and archival knowledge, modern methods of onsite and field research,

17 Kristóf Fatsar, László Kollányi and Albert Fekete participated as expert leaders in the establishment and extension of the garden history archive. Numerous students of landscape engineering have worked and work also today on the development of the database. The source material usually consists of dissertations and theses, TDK and PhD research works.

18 Stirling János: Magyar reneszánsz kertek a XVI. XVII. században, Szent István Társulat, 2008.; Herczeg Ágnes: Szép és kies kertek, ProPrint, 2008.; Fatsar Kristóf: Magyarországi barokk kertművészet, Helikon, 2008.

19 Fatsar Kristóf: A történeti kertjeinken végzett terepkutatások összetett eljárásai, 4D 13.sz.

6.a-b. kép/pict.: *Walk-garden, today: Szolnok, Tiszaliget, Sétakert, ma Parc Versheggy, Verseggy park, terv Rerrich Béla, 1920 körül. Rekonstrukció: terv: Jámbor Imre, Nagy Gyöngyi, Varga Rita / Szolnok, Tisza-grove, Designer: Béla Rerrich, 1920. Landscape design for the Reconstruction Imre Jámbor, Gyöngyi Nagy, Rita Varga*

például a táj „érett feudális” korszakáról, és beszélhetünk az ebben a korban keletkező barokk kertekről.

A tájat szervező barokk kertművészet jelentette az első határozott lépést a kertművészet és a nagy léptékű tájalakítás összefonódásában. A polgárosodás, az ipari forradalom nyitotta meg a várost a szabad táj felé, városi és városszéli közparkok, sétányok építésével. Ekkor zajlottak azok a nagyarányú birtokfejlesztések, -rendezések, amelyekben a kedvezőtlen táji, termőhelyi adottságok módosításával, például lecsapolással, erdősítéssel, vízrendezéssel, továbbá fasorok és sövények telepítésével nem csak a birtokközpont-hoz tartozó kert, park, hanem a birtok egésze, s így a táj is tartalmában és arculatában gazdagodott, változott.

A kertművészeti alkotások a táj karakteres elemeként és a téralakítás, növényalkalmazás példaképeként is működtek. A főúri, nemesi birtokok kertjei, dísnövényei, illetve a kert, mint életmód, mint a társasági és családi élet helyszíne szintén követendő mintát jelentett előbb a nemesi, majd a polgári réteg, sőt a parasztság számára is. A polgári kerteken, villakerteken túl a városkép, a falukép változásában képeződött le ez a mintakövetés, s ennek révén járult hozzá a kertművészet a települési táj formálásához, igényes, tartalmas megjelenéséhez, gondozottságához.

the knowledge of historic gardens' plant stands, the management and exploitation of monuments and monument ensembles and the solution of the complex problems of heritage conservation. The Hungarian garden history knowledge and the garden history archive won many valuable monographic theses during these years.

FROM GARDEN HISTORY TO LANDSCAPE HISTORY

Based on garden history education and landscape history and development research, from the mid-nineties, Zsuzsanna Illyés deals with societal processes appearing in landscape character within the framework of the subject of landscape history. Landscape history periods are different from universal eras of garden history in the sense that in the case of landscape the expression period stands for a period of a continuous metamorphosis according to economic and management characteristics as well as social and living conditions, while in the case of the garden it stands for the style characteristics appearing in the art work. This way we can talk about a "mature feudal" period of landscape, and we can also speak about the baroque gardens born in this period.

The baroque garden art organizing the landscape meant the first definite step to the interweaving of garden art and large scale landscape shaping. Embourgeoisement and industrial revolution opened the town towards the open landscape, by the construction of urban and periphery public parks and avenues. This is when large-scale property developments and settlements were undertaken, where, by the modification of the production site conditions, by drainage, forestation, water management as well as the planting of allées and hedges not only the garden belonging to the center

of the property, but the entire property along with the landscape changed and was enriched in its content and image.

Garden art creations functioned as characteristic elements of landscape and a role model for space shaping and plant application as well. The gardens and ornamental plants of aristocratic and noble properties and the garden as a lifestyle, as the scene of social and family life was an example that the aristocratic and the middle class, yes, even the peasantry considered worth following. Beyond the middle class gardens and the villa gardens the observation of this pattern was reflected in the change of the village's image, and this way garden art could contribute to the forming of urban landscape, its exigent and meaningful appearance and maintenance.

THE FUTURE OF GARDEN HISTORY AND GARDEN ART EDUCATION AND RESEARCH

Landscape architecture and therefore garden art builds upon different kinds of knowledge, skills and various scientific fields and ways of expression. This complex approach and the designing, creating activity based on it are the precious tradition of the Rerrich-Ormos-Mócsényi-school. The forming of space, from garden to landscape, the whole landscape architecture in its integrity can only serve life quality, the fulfillment and health of body and mind, and create an aesthetic value or offer the experience of what is beautiful, if it relies on a strong ecological foundation, a substantial functional and spiritual program. The renewal of our historic gardens and spaces gives much work to the faculty and will probably continue to do so in the future, and beyond inventorying - which is the token of the renewal's authenticity - landscape architectural space forming, the historical development of garden art, the application of plants,

A KERTTÖRTÉNETI, KERTMŰVÉSZETI OKTATÁS, KUTATÁS JÖVŐJE

A tájépítészet, s így a kertművészet is sokfajta tudásra, képességre, több tudományterületre és kifejezőmódra épül. A Rerrich - Ormos - Mőcsényi iskola nemes hagyománya ez a komplex látásmód és az erre épülő tervezői, alkotói tevékenység. A kerttől a tájig terjedő téralkítás, a tájépítészet egésze csak erős ökológiai alapozással, tartalmas funkcionális és szellemi programmal tudja a maga teljességében az életminőséget, a testi szellemi kiteljesedést és egészséget szolgálni, s egyben esztétikai értéket teremteni, a szép élményét nyújtani. Történeti kertjeink, tereink megújítása ma is, a jövőben is sok feladatot adhat a karnak, s ebben az inventarizáción túl – mely a megújítás hitelességének záloga – a kertépítészeti téralakítás, a kertművészet történeti fejlődése, a növényalkalmazás, a változó ökológiai viszonyok, valamint a mindenkori társadalmi igények és funkciók tereinek kialakítása jelentheti a szakma számára a legfontosabb kutatási és tervezési területet.

Történeti kertjeink az örökségvédelem fontos területét jelentik. Sajnálatos, hogy mind a mai napig nem tudunk továbblépni azon a megkülönböztetésen, hogy a történeti kertet az örökségvédelmi törvény a „műemlékvédelem sajátos tárgyaként” definiálja. A kert élő és élettelen téralakító és építőanyagokból létrehozott, térben és időben változó, fejlődő tér- és növényi együttes, és semmiképp sem tárgy. Még a műemlékvédelem szempontjából sem, ahogy nem tárgy a történeti táj sem. A kerttörténeti kutatások egyik fontos célja lehet ezért a közeljövőben az európai örökségvédelemnek és szabályozásnak megfe-

lelő, ahhoz hasonló logikai felépítésben működő műemlékvédelem kimunkálása.

A kerttörténeti és kertművészeti oktatás és kutatás másik fő iránya a történeti kertek, értékek, a történeti környezet védelmével, rekonstrukciójával vagy megújításával kapcsolatos tervezésmódszertani, gyakorlati, projekt alapú képzések, továbbképzések. Jó kezdeményezésnek számított e téren a *Tervezés történeti környezetben*²⁰ című stúdium, melyet a Kert- és Szabadtér-tervezési és a Kertművészeti Tanszék együttesen vezetett. Az itt kimunkált tervezési metodika, a tervezői – kutatói szemlélet egyenrangú képviselése azt a komplex szemléletet tükrözi, amely nélkül nincs tájépítészet.

Mit is kívánhatna magának egy húsz éves Kar? Talán először is azt, hogy legyen további húsz éve. Ehhez eszközök és lehetőségek kellene. A lehetőség most megadatott – az IFLA Europe nemzetközi akkreditációja formájában. 2012. októberében a Tájépítészeti Karon meghirdetett mindhárom tájépítészeti program, az alapképzés, a tájépítész mérnök és a kertművész mesterképzés is európai akkreditációt kapott. A kar és a szak jelene és jövője szempontjából fontos és nagy jelentőségű lépés, hiszen a közép-európai térségben Budapesten van az első akkreditált, a teljes tájépítészeti vertikumot oktató intézmény! A nemzetközi elismerés arra ad lehetőséget, hogy a Kar angol nyelvű Master of Arts in Landscape Architecture (MLA) szakot indítva erősítse pozícióját itthon és a tágabb, közép-európai régióban egyaránt. ©

²⁰ Balogh P.I., Fatsar K (2012): Szabadtér tervezés történeti környezetben – egy választható egyetemi tantárgy története és tapasztalatai. 4D 25.sz. p.18.

the changing ecological conditions, as well as the creation of spaces for the respective social needs and functions might be the profession's most important field of research and design.

Our historic gardens represent an important subject of heritage conservation. It is a pity that up until now we couldn't leave the discrimination behind that the law on heritage conservation defines historic garden as a "special object of monument protection". The garden is an ensemble of space and plants created with living and inert space forming and construction materials, changing and evolving constantly in space and time and it is by no means an object. Not even from the aspect of monument protection, as historic landscape is not an object either. One of the priority aims of garden history research might therefore be in the near future to elaborate a monument protection, with a structure that complies with the European heritage conservation and regulation and is close to it in its logical structure.

Another important direction of garden art education and research are design methodological, practical and project based trainings and further education on the protection, reconstruction or renewal of historic gardens, values and historic environment. The study with the title *Design in a historic environment*²⁰ was considered a good initiative, which was led jointly by the Departments for Garden and Open Space Design and Garden Art. The design methodology elaborated here, the equal representation of the designer's and researcher's approach reflects that complex way of thinking without which there would be no landscape architecture.

What could a twenty-year-old faculty wish for? Maybe, first of all, for having twenty more years. For this, we need tools and opportunities. The opportunity is now given - in the form of the international accreditation of IFLA Europe. In October 2012 all three programs of landscape architecture at the Faculty of Landscape Architecture, the Bachelor program and the Master trainings for landscape engineers and garden artists have received European accreditation. This is an important step from the point of view of the faculty's and department's future, since in the Central-European region Budapest is the first to have an accredited institution with the all branches of landscape architecture! This international recognition gives an opportunity to the Faculty to strengthen its position in Hungary and in the wider Central-European region as well by starting the English language training of Master of Arts in Landscape Architecture (MLA). ◉

20 Balogh P.I., Fatsar K (2012): *Szabadtér tervezés történeti környezetben - egy választható egyetemi tantárgy története és tapasztalatai.* 4D no. 25 p.18.